

Bachelor thesis “Kinderen en scheiding”

*Risico- en Beschermende Factoren als Voorspellers van
Internaliserend Probleemgedrag*

Pedagogische Wetenschappen

Universiteit Utrecht

Studenten:

Myrthe van Baal	(3948064)
Marleen Stoel	(3949079)
Martine Verdwaald	(4216350)
Wendy Verbeek	(3794679)

Begeleidend docent:

Inge van der Valk

2^e beoordelaar:

Marjolein Vermande

Datum:

11-06-2014

Voorwoord

Aan het onderwerp conflictueuze scheidingen, oftewel ‘beruchte vechtscheidingen’ is het afgelopen jaar veelvuldig aandacht besteed in de media. Toen wij in februari 2014 startten met het schrijven van de bachelorthesis waren wij zeer nieuwsgierig naar wat conflictueuze scheidingen voor gevolgen zouden hebben voor het welzijn van de betrokken kinderen. De thesis hebben wij uiteindelijk gericht op mogelijke risico- en beschermende factoren voor een kind na de scheiding. Al snel waren we er over uit dat we ons hierbij vooral wilden richten op het ontwikkelen van internaliserend probleemgedrag. Het resultaat ligt nu voor u: een onderzoeksartikel over risico- en beschermende factoren als voorspellers van internaliserend probleemgedrag. Gedurende het schrijfproces, waarin veel geschrapt, aangevuld en verkort moest worden, hebben we veel steun gehad aan elkaar. Daarnaast zijn wij erg tevreden over de begeleiding en feedback die we van Dr. Inge van der Valk mochten ontvangen. Wij willen haar hier dan ook hartelijk voor bedanken.

Abstract

Background: Each year an average of 70 thousand resident children in the Netherlands are involved in formal and informal parental separations. A parental divorce often results in disrupted family functioning, affecting the adjustment of the child (e.g. internalizing problems). Research shows that risk and protective factors play an important role in the extent to which divorce related problems occur. This study evaluated several of the most important risk and protective factors in childrens internalizing problem behavior after divorce: quality of parent-child relationship, degree of conflict between parents and child gender.

Method: Analyses are performed on a cross-sequential dataset consisting of 7809 pupils aged 8 tot 16 ($M = 13.2$) from randomly selected schools in the Netherlands. Data were collected in 2006 to 2009, 2011, and 2013 by means of questionnaires. For the present study, we used questions about possible risk- and protective factors. The results are processed in several regression analyses.

Results: The effect of parental conflict on internalizing problem behavior is significant stronger by family's with divorced parents ($\beta = .17$). The interaction-effect of quality of mother-child relationship in combination with family structure is significant in predicting internalizing problem behavior ($\beta = -.03$). There is also a significant negative interaction-effect between father-child relationship in combination with gender ($\beta = -.07$).

Conclusion: The most important conclusion is that severity and intensity of parental conflict is the most important as predictor of internalizing problem behavior ($\beta = .26$).

Familystructure, gender and the quality of the relationship between parent-child are also significant predictor, but they do not explain that much variety as parental conflict does.

Inleiding

Elk jaar zijn gemiddeld 70 duizend thuiswonende kinderen in Nederland betrokken bij een formele of informele scheiding van ouders (Spruijt & Kormos, 2010).

Uit diverse onderzoeken blijkt dat het welbevinden van kinderen van gescheiden ouders gemiddeld lager is dan van kinderen uit intacte gezinnen en het probleemgedrag gemiddeld groter (Amato, 2000; Amato & Cheadle, 2008; Kelly, 2003; Potter, 2010). Het gezinsfunctioneren, kan eveneens een grote rol spelen bij de mate van het welzijn van een kind.

Onderzoek heeft zich tot op heden veelal gericht op de verschillen tussen kinderen van gescheiden en niet gescheiden ouders. Dit onderzoek zal zich richten op bepaalde factoren die een rol spelen bij deze verschillen. In paragraaf 1 wordt de kennis beschreven die tot nu toe beschikbaar is over conflictueuze scheidingen in combinatie met internaliserende gedragsproblemen van kinderen, hierna volgen enkele empirische bevindingen op het gebied van de relatie van kinderen met moeder en de relatie met vader na een conflictueuze scheiding. Paragraaf 3 en 4 beschrijven onderzoeksresultaten over de relatie met vader en moeder en internaliserende problemen bij kinderen na een scheiding gevolgd door de rol van sekse.

Internaliserende gedragsproblemen bij kinderen als gevolg van scheiding

Een scheiding kan grote gevolgen hebben voor kinderen. Het kan onder meer een negatief effect hebben op het emotioneel welzijn van het kind (Sigle-Rushton, Hobcraft & Kiernan, 2005). Niet alleen de gezinssituatie verandert, ook hebben kinderen na een ouderlijke scheiding een grotere kans om psychische klachten te ontwikkelen (Amato, 2000; 2001, Kelly, 2000, Lansford, Malone, Castellino, Dodge, Pettit & Bates, 2006, Wu, Hou & Schimmele, 2008). Onderzoek van Lansford en anderen (2006; 2009) heeft uitgewezen dat kinderen van gescheiden ouders een hoger risico hebben om internaliserende

gedragsproblemen te ontwikkelen. Het kan hierbij onder andere gaan om angst, depressie, fobie, onregelmatigheden in eten en slapen, een negatieve houding tegenover het huwelijk, en een afname van het gevoel van eigenwaarde. Hierdoor kunnen kinderen ook slechter gaan presteren op school en is het mogelijk dat ze meer problemen ervaren in sociale relaties in tegenstelling tot kinderen waarvan de ouders niet gescheiden zijn (Lansford et al., 2006; 2009, Potter, 2010). Zelfs 8 jaar na de scheiding rapporteren jongeren meer symptomen van angst en depressie, minder gevoel van welzijn, en meer school-gerelateerde problemen (Størksen, Røysamb, Holmen & Tambs, 2006).

Het moment van de echtscheiding, de mate van aanpassingsniveau van het kind en de lengte van tijd sinds de scheiding spelen ook een belangrijke rol in het ontwikkelen van internaliserende gedragsproblemen (Averdijk, Malti, Eisner & Ribeaud, 2012, Lansford et al., 2006; 2009). Kinderen die 4 jaar of jonger zijn op het moment van de scheiding hebben een groter risico om gedragsproblemen te ontwikkelen (Williams & Dunne-Bryant, 2006). Zij zouden zelfs later problemen kunnen krijgen met het ouderschap (Hofferth & Goldscheider, 2010). Uit onderzoek van Hetherington en Stanley-Hagan (1999) bleek echter wel dat het negatieve effect van een scheiding na verloop van tijd zal afnemen.

Kortom, een echtscheiding kan grote gevolgen hebben voor kinderen. Niet alleen de gezinssituatie verandert, ook hebben kinderen een grotere kans om psychische problemen te ontwikkelen. Naast de gezinssituatie speelt de ouder-kind relatie ook een belangrijkere rol.

Ouder- kindrelatie en internaliserend probleemgedrag

Ouders kunnen een grote invloed hebben op het welzijn van het kind (Waxler et al., 2000). In onderzoeken is een sterk verband aangetoond tussen het welzijn van het kind en de relatie tussen ouder en kind. Daarbij kan de ouder- kindrelatie een beschermende factor zijn in het voorkomen van internaliserend probleemgedrag (Waxler et al., 2000).

Familie speelt een belangrijke rol als gekeken wordt naar de verschillende oorzaken die ten grondslag kunnen liggen aan internaliserende problemen bij kinderen (Waxler et al., 2000). Een *review* over ouderlijke- en ouder- kindrelaties laat zien dat de hiërarchie binnen het gezin, gebaseerd op de familiesysteemtheorie (Minuchin, 1974; 1985) en de mate van huwelijksgeluk tussen ouders voorspellers voor een gelukkig gezinsleven zijn (Erel & Burman, 1995). Een verstoring van deze hiërarchie, door conflicten tussen ouders of door scheiding, kan leiden tot een mindere mate van huwelijksgeluk (Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000). Hierdoor kan de kwaliteit van het ouderschap aangetast worden, wat een *spillover* effect kan hebben op de ouder- kindrelatie, en daarmee ook het functioneren van kinderen kan beïnvloeden (Krishnakumar & Buehler, 2000). Bevestiging hiervoor wordt gevonden in meerdere onderzoeken waaruit blijkt dat levens veranderende gebeurtenissen, zoals een scheiding, een negatief effect op het emotioneel welzijn van het kind kunnen hebben (Emery, Waldron, Kitzmann & Aaron, 1999; Reijntjes, Kamphuis, Prinzie & Telch, 2010; Undheim & Sund, 2010; Van der Valk, Spruijt, de Goede, Maas & Meeus, 2005; Wu, Hou & Schimmele, 2008). Een artikel over de familiestructuur en gedragingen van ouders geeft als mogelijke verklaring het welzijn van de ouder na de scheiding en de invloed hiervan op de kwaliteit van het ouderschap (Kurdek & Fine, 1993). Bijbehorende onderzoeksresultaten laten zien dat ouders in de periode rondom en na de scheiding te maken kunnen krijgen met toegenomen mate van stress, sombere gevoelens en depressieve klachten. Hierdoor zal de kwaliteit van het ouderschap verminderen, waardoor het welbevinden van het kind negatief kan veranderen (Kurdek & Fine, 1993; Storksens, 2006).

Samenvattend kan dan ook gezegd worden dat ouderlijke conflicten een negatieve invloed hebben op het welbevinden van het kind. Naast ouderlijke conflicten speelt ook de kwaliteit van de ouder- kindrelatie een rol.

Ouderlijke conflicten en relatiekwaliteit met moeder en vader

Een scheiding tussen ouders gaat vaak gepaard met ouderlijke conflicten (Fabricius & Luecken, 2007). De conflicten die zich tussen ouders voor doen na een scheiding kunnen ervoor zorgen dat de relatie tussen ouder en kind verslechtert en dat kinderen zich door hun ouders minder gesteund voelen in vergelijking met kinderen in intacte gezinnen en bij een scheiding zonder ouderlijke conflicten (Ghazarian & Buehler, 2010; Riggio, 2004).

Een scheiding wordt gezien als stressvolle gebeurtenis in het leven van kinderen, vooral als deze gepaard gaan met veel conflicten (Kelly, 2000). Kinderen uit conflictueuze scheidingen hebben meer kans op een verlaagd functioneren, vooral op sociaal- emotioneel gebied en hebben zij vaak het gevoel 'gevangen te zitten' tussen beide ouders wat een negatieve invloed heeft op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind (Almato & Afifi, 2006; Kelly, 2003; Yu, Pettit, Lansford, Dodge & Bates, 2010; Stadelmann, Perren, Groeben & Von Klitzing, 2010).

Na een scheiding ontstaat verschil in de kwaliteit van de vader- kind en moeder-kindrelatie. Zo laat een onderzoek naar de kwaliteit van vader- kindrelatie zien dat het investeren in een goede ouder- kindrelatie de meeste kans van slagen heeft als er veel contact tussen de ouder en het kind blijft na een scheiding (Shapiro & Lambert, 1999). Een onderzoek over de moeder- kindrelatie na een scheiding (Beelmann & Schmidt-Denter, 2009) liet zien dat een nieuwe gezinssituatie bepalend is voor de kwaliteit van de relatie tussen moeder en kind. Als de ouder bij de ontwikkeling van de nieuwe gezinssituatie het kind betreft, wordt de relatie tussen deze ouder en het kind versterkt. Een onderzoek naar de vader- kindrelatie geeft als belangrijke bevinding de relatie tussen vader en dochter na een scheiding, deze is vaak meer beschadigd dan de relatie tussen moeder en kind of vader en zoon (Nielsen, 2011). Een onderzoek naar de wederkerigheid in ouder- kindrelaties (Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso & Bengston, 2002) geeft als belangrijkste reden voor het afnemen van de kwaliteit

van de vader- kindrelatie de betrokkenheid door vaders bij hun kinderen na een scheiding. Een recente *review* over de lange-termijn effecten van scheidingen op de ouder- kindrelatie laat zien dat de vader- kindrelatie in veel gevallen slechter is na een scheiding. De relatiekwaliteit van moeder en kind kan na een scheiding ook verslechteren, dit gebeurt echter weinig (Kalmijn 2012).

De rol van sekse

Verschillen tussen jongens en meisjes zijn recentelijk regelmatig onderzocht in empirisch onderzoek naar scheidingsgevolgen. Verschillende studies bewijzen dat meisjes een hoger risico lopen op vooral internaliserende problemen (Størksen et al., 2006). Jongens hebben daarentegen meer de neiging tot externaliserende problemen, voortkomend uit het feit dat zij gemiddeld minder goed in staat zijn om in stressvolle tijden hun gevoelens onder woorden te brengen dan meisjes en minder snel hulp vragen (Bretherton & Page, 2004); (Robbers et al., 2011), (Nederhof, Belsky, Ormel & Oldehinkel, 2012).

In onderzoek naar de oorsprong van depressieve gevoelens van kinderen na een scheiding worden alleen bij meisjes vanaf de puberteit duidelijk meer internaliserende problemen na een ouderlijke scheiding gevonden niet bij jongens (Amato, 2000; Amato & Cheadle, 2008; Kelly, 2003; Potter, 2010). De reden die hiervoor wordt gegeven is de door hormonen bepaalde verhoging van de gevoeligheid op emotioneel gebied waardoor meisjes meer vatbaar zouden zijn voor depressie (Oldehinkel, Ormel, Veenstra, De Winter & Verhulst, 2008).

Scheiding blijkt de ouder- kindrelatie nadelig te beïnvloeden met een grotere invloed op de relatie met de vaders (Yu et al., 2010). Ook de moeder- kindrelatie verandert sterk na een scheiding maar er wordt geen verschil gevonden tussen jongens en meisjes (Beelmann & Schmidt-Denter, 2009). Er worden echter wel bewijzen gevonden in longitudinaal onderzoek van Yu en anderen (2010) over de relatie tussen moeder en kind die meer zou veranderen dan de relatie tussen vader en kind na scheiding. Als oorzaak hiervoor wordt gegeven, dat vaders

binnen een intact gezin gemiddeld minder invloed hebben op de opvoeding dan de moeders, na een scheiding verandert deze relatie daarom minder.

De mate van betrokkenheid van de vader na een scheiding staat in ander empirisch onderzoek in verband met het gevoel van empathie van de dochters naar andere gezinsleden. Dochters zouden bij een positieve relatie met hun vader een meer verzorgende en verantwoordelijke rol aannemen tegenover gezinsleden dan dochters die geen contact of een negatief contact hebben met hun vader (Kalmijn, 2007). Samenvattend blijkt uit onderzoek eenduidig dat meisjes gemiddeld meer internaliserende problemen hebben dan jongens (Formoso, Gonzales en Aiken 2000); (Yu, Pettit, Lansford, Dodge & Bates, 2010). Over mogelijke sekseverschillen in internaliserende problemen na scheiding is onderzoek echter niet eenduidig.

Dit onderzoek

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag ‘Welke belangrijke risico- en beschermende factoren zijn, eventueel in combinatie met elkaar, voorspellers van internaliserend probleemgedrag?’

Het onderzoek is opgesplitst in vier deelvragen. In de eerste deelvraag wordt de vraag gesteld of scheiding van ouders samenhangt met het ontstaan van internaliserend probleemgedrag bij kinderen. Deelvraag twee gaat over de mogelijke samenhang van ouder-kindrelaties, verder onderverdeeld in: moeder- kindrelaties en vader- kindrelaties. In deelvraag drie wordt onderzocht of naast de ouder- kindrelatie en gezinsstructuur, conflicten ook een voorspeller zijn internaliserend probleemgedrag. Bij de laatste deelvraag wordt gekeken of conflicten tijdens en na de scheiding anders van invloed zijn op jongens dan op meisjes en of de relatie met hun vader en moeder een andere rol heeft bij het ontwikkelen van internaliserend probleemgedrag.

Methode

Steekproef

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een gepoolde dataset met onderzoeksdata van de jaren 2006 tot en met 2009, 2011 en 2013. Van aselect gekozen scholen zijn bij 7809 leerlingen vragenlijsten afgenomen. Van deze leerlingen was 48.1 % (3759) jongen en 51.7 % (4036) meisje. De leeftijden varieerden binnen een range van veertien tot en met zeventien jaar ($N = 7779$, $M = 13.2$, $SD = 1.41$). Van deze 7809 leerlingen woonden 6220 (79.9 %) in een intact gezin. Bij 1432 (18.3 %) leerlingen waren de ouders gescheiden. Van 135 (1.7 %) leerlingen was de ouder overleden. De analyses in dit onderzoek zullen bij de gegevens van kinderen uit zowel intacte gezinnen als gescheiden gezinnen worden gedaan, kinderen uit verweduwd gezinnen worden in de analyses niet meegenomen. Van de 7809 leerlingen was, voor zover bekend, de verdeling van de opleiding als volgt; VMBO-Beroeps 206 leerlingen (7.3 %), VMBO-Theoretisch 709 leerlingen (25 %), VMBO-Gemengd 530 leerlingen (18.7 %), HAVO 637 leerlingen (22.5 %) en VWO/Gymnasium 753 leerlingen (26.6 %).

Dataverzameling

De data voor dit onderzoek zijn afkomstig van het onderzoek 'Scholieren & Gezinnen' afgenomen door studenten Pedagogische Wetenschappen van de Universiteit Utrecht van 2006 tot en met 2013, onder leiding van Dr. E. Spruijt en Dr. I. van der Valk. De data van dit onderzoek zijn in 2006, 2008, 2011 en 2013 verzameld middels vragenlijsten die afgenomen zijn bij verschillende middelbare scholieren en in 2007 en 2009 bij leerlingen uit de bovenbouwgroepen op de basisschool. Na bereidheid van scholen is een selectie in klassen gemaakt. Ouders van desbetreffende scholieren zijn geïnformeerd over het onderzoek middels een brief. Naast uitleg over het onderzoek werd de mogelijkheid gecreëerd om via de brief bezwaar te maken tegen deelname van hun kind aan het onderzoek. De vragenlijsten zijn door

bachelor studenten geïntroduceerd en scholieren konden deze individueel, vrijwillig en anoniem invullen tijdens de lestijd.

Meetinstrumenten

De data van dit onderzoek zijn verkregen door middel van zelfrapportage.

Ouderlijke conflicten

Om de ernst en intensiteit van ouderlijk conflict te meten is gebruik gemaakt van vijf vragen uit de *Children's Perception of Interparental Conflict Scale* (SCIP) van Grych, Seid en Fincham (1992). Scholieren beoordeelden de vragen aan de hand van de Likert vijf-puntsschaal, variërend van “nooit” tot “voortdurend”, in de vragenlijst werd de frequentie van ouderlijke conflicten over opvoeding, de kinderen en geld aangegeven. Daarnaast beoordelen de scholieren de frequentie van momenten waarop ouders het niet eens zijn met elkaar of ruzie hebben over geld, de opvoeding en of over de kinderen. De betrouwbaarheid van deze schaal is hoog met een *Cronbach's Alpha* van $\alpha = .88$. Om die reden is een gemiddelde van de afzonderlijke items genomen als indicator van ouderlijke conflicten, waarbij een hoge score een hoge mate van conflict betekent.

Kwaliteit ouder-kindrelatie

Met de korte versie van *Network of Relationship Inventory* (NRI), van Furman en Buhrmester (1985), wordt de kwaliteit van de relatie tussen vader en moeder met het kind gemeten. De nadruk komt te liggen op de dimensies steun en ruzie, welke samen achttien vragen omvatten. De vragen kunnen beantwoord worden met de Likert vijf-puntsschaal, variërend van 1 'weinig of nooit' tot 5 'meer kan niet'. Een voorbeeld van een item over ruzie is: "Hoe vaak ben je het oneens met je vader en zitten jullie ruzie te maken?". Een voorbeeld van een item over steun is: "In welke mate laat je moeder je merken dat je veel dingen goed kunt?". De uitkomsten op de items worden gescoord als een gemiddelde score, die gebruikt wordt als indicator van relatiekwaliteit tussen ouder en kind. De betrouwbaarheid voor de

relatiekwaliteit kind met vader en kind met moeder is hoog met een *Cronbach's Alpha* van $\alpha = .64$. De subschalen voor steun van vader dan wel moeder en ruzie met moeder ofwel vader zijn geconstrueerd door de gemiddelden van de items van de schalen te berekenen.

Internaliserend gedrag

Om uitspraak te kunnen doen over de mate van internaliserend probleemgedrag wordt gebruik gemaakt van een samengesteld construct bestaande uit algemene angstgevoelens, depressie en emotionele problemen. Algemene angstgevoelens, zoals het zorgen maken over de toekomst of over dingen die vroeger zijn gebeurd, zijn gemeten door de gegeneraliseerde angst-subschaal van de *General Anxiety Subscale* van de *Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders – Revised version* (SCARED-R), vertaald door Muris en Steerneman (2001). Deze bestaat uit negen items die beantwoord konden worden op een driepuntschaal met de antwoordmogelijkheden 0 (bijna nooit), 1 (soms) en 2 (vaak). Een voorbeeld van een item over angst is: “Ik maak me zorgen of anderen me wel aardig vinden” en “Ik maak me zorgen over de toekomst”. Uit de betrouwbaarheidsanalyse kwam een hoge betrouwbaarheid, uitgedrukt in *Cronbach's Alpha*, van $\alpha = .90$ voor de angstschaal.

Depressie is gemeten met behulp van de *Children's Depression Inventory* (Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998). Hierbij is een verkorte versie gebruikt, waarbij tien van de 27 vragen beantwoord zijn in de vorm van “ik voel me vaak verdrietig” of “ik geef mezelf vaak de schuld als er iets gebeurd is”. De vragen zijn op een Likert vijf-puntsschaal beantwoord, variërend van “helemaal niet waar” tot “erg waar”. De *Cronbach's Alpha* van $\alpha = .88$, in het huidige onderzoek wordt gewaardeerd als een goede betrouwbaarheid (Field, 2013).

Emotionele problemen zijn gemeten aan de hand van de *State Dissociation Questionnaire* (Goodman, Meltzer, & Bailey, 2003). Een voorbeeld van een item is: “Soms voel ik mij beslist nutteloos” of “ik verlies makkelijk mijn zelfvertrouwen”. De vragen zijn

op een Likert vijf-puntsschaal beantwoord, variërend van “past helemaal niet bij me” tot “past goed bij me”. De betrouwbaarheid werd gesteld op een *Cronbach's Alpha* van $\alpha = .73$.

Om uitspraken te doen over internaliserend probleemgedrag worden de concepten depressie, emotionele problemen van de SDQ en angst onderzocht en als één factor samengevoegd.

Deze concepten correleren onderling hoog (variërend van $\alpha = .66$ tot $\alpha = .71$) en in een factoranalyse vormen ze een onderliggende factor. Hierom is het gemiddelde van angst, depressie en emotionele problemen berekend, die als indicator dient van internaliserende problemen.

Analyse procedure

Om de onderzoeksvragen van deze studie te kunnen beantwoorden, wordt gebruik gemaakt van multivariate regressieanalyses. Hierbij wordt een stapsgewijze aanpak gehanteerd. Bij deelvraag 1 wordt met een enkelvoudige regressieanalyse gekeken in hoeverre gezinsstructuur een predictor is voor internaliserend probleemgedrag. In deelvraag 2 wordt een multivariate regressieanalyse uitgevoerd waarin wordt gekeken in welke mate ouderlijke conflicten en gezinsstructuur predictoren zijn voor internaliserend probleemgedrag. Deelvraag 3 betreft, naast de bovengenoemde predictoren, de kwaliteit van de vader-kind en de moeder-kindrelatie bij de regressieanalyse. Vervolgens wordt in deelvraag 4 geslacht aan de lijst met predictoren toegevoegd. Tenslotte worden in deelvraag 5 de hoofd- en interactie-effecten tussen de predictoren bepaald. Bij de interpretatie en beantwoording van de onderzoeksvragen zal zowel worden gekeken naar de rol van de individuele factoren als naar de rol van de factoren waarbij deze gezamenlijk worden geïnterpreteerd.

Resultaten

Is gezinsstructuur een significante predictor van internaliserend probleemgedrag?

Allereerst werd verwacht dat gezinsstructuur een voorspeller zou zijn voor de mate van internaliserend probleemgedrag. Om dit te toetsen is een regressieanalyse uitgevoerd met

gezinsstructuur als predictor en internaliserend probleemgedrag als afhankelijke variabele. Uit de resultaten blijkt dat gezinsstructuur als predictor een significante voorspeller is ($t(7553) = 7.03, p < .01, R^2 = .01$). Dit betekent dat 0.8 % van de variantie verklaard kan worden door de covariaat gezinsstructuur, dit is een zeer klein effect (Field, 2009). Kinderen uit gescheiden gezinnen zullen gemiddeld meer internaliserend probleemgedrag hebben dan kinderen uit intacte gezinnen ($\beta = .09$). Ter bevestiging is er een onafhankelijke t-test uitgevoerd. Hieruit blijkt dat kinderen uit gescheiden gezinnen ($M = .21$) gemiddeld hoger scoren op internaliserend probleemgedrag dan kinderen uit een intact gezin ($M = .00$).

Is gezinsstructuur een significante voorspeller van internaliserend probleemgedrag van kinderen wanneer ook rekening wordt gehouden met ouderlijke conflicten als predictor?

Ten tweede werd verwacht dat ouderlijke conflicten samen met gezinsstructuur voorspellers zouden zijn voor internaliserend probleemgedrag. De uitkomst van het regressiemodel met alleen gezinsstructuur als voorspeller is significant ($F(2,6223) = 399,66, p < .01$) met een verklaarde variantie van 12 % ($R^2 = .12$), dit is een medium effect (Field, 2009). Gezinsstructuur heeft geen significante invloed meer op internaliserende gedragsproblemen wanneer ook rekening wordt gehouden met de rol van ouderlijke conflicten ($\beta < -.01, t(-.59) = .55, p = .55$). Ouderlijke conflicten na scheiding hebben wel een significante invloed op internaliserende gedragsproblemen ($\beta = .34, t(27.27) = .00, p < .01$). Meer ouderlijke conflicten zorgen voor meer internaliserende gedragsproblemen bij kinderen. Gezinsstructuur heeft hier geen significante invloed meer op.

Is gezinsstructuur een significante voorspeller van internaliserend probleemgedrag van kinderen wanneer ook rekening wordt gehouden met ouderlijke conflicten en relatiekwaliteit met moeder en vader als predictor?

Vervolgens is de relatiekwaliteit tussen moeder en kind en tussen vader en kind als

voorspeller toegevoegd in een regressieanalyse. Met de toevoeging van deze voorspeller wordt 16% ($R^2 = .16$) ($F(4, 6166) = 287.48, p < .01$) van de internaliserende gedragsproblemen verklaard als rekening wordt gehouden met de gezinsstructuur, ouderlijke conflicten en de relatiekwaliteit met vader en moeder, dit wordt gezien als een medium effect (Field, 2009). Gezinsstructuur is in dit model geen significante voorspeller ($\beta = -.00, t(4, 6166) = -.02, p = .99$). Ouderlijke conflicten laten wel een significante voorspelling zien op internaliserend probleemgedrag ($\beta = .25, t(4, 6166) = 18.54, p < .01$). Naar voren komt dat de relatie tussen moeder en kind een significante invloed heeft op internaliserende gedragsproblemen ($\beta = -.14, t(4, 6166) = -10.47, p < .01$). Ook de invloed van de relatie tussen vader en kind is significant voor de invloed op internaliserende gedragsproblemen ($\beta = -.12, t(4, 6166) = -8.94, p < .01$). Een betere relatiekwaliteit tussen moeder en kind en tussen vader en kind zorgt dus voor minder internaliserende gedragsproblemen bij kinderen.

Wat is bij de voorspelling van gezinsstructuur op internaliserend probleemgedrag de rol van conflicten tussen ouders en wat is rol van relatiekwaliteit vader- moeder en geslacht?

Het regressiemodel met als voorspellers: gezinsstructuur, relatie moeder, relatie vader, conflicten en geslacht heeft een verklaarde variantie van 20% ($R^2 = .20$) (Field, 2009). Dit model is significant en het effect wordt gezien als een medium tot groot effect ($F(5, 6152) = 315, 58, p < .01$). De resultaten van de regressieanalyse worden weergegeven in Tabel 1, model 5. Er is een significant interactie-effect van gezinsstructuur en conflicten na scheiding ($B = -.20, t(6152) = -5.31, p < .01$). Er is een significant interactie-effect van gezinsstructuur en relatie met moeder ($B = -.05, t(6152) = -2.56, p < .01$). Er is een significant interactie-effect van gezinsstructuur en relatie met vader ($B = -.05, t(6152) = -3.15, p < .01$). Scheiding alleen heeft geen effect op probleemgedrag, wanneer al rekening wordt gehouden met het negatieve effect van ouderlijke conflicten na de scheiding op probleemgedrag. Hoe meer conflicten

ouders hebben, hoe meer internaliserend probleemgedrag hun kinderen vertonen. Ouder-kindrelatie heeft ook effect op internaliserende gedragsproblemen bij kinderen. Hoe hoger de relatiekwaliteit van moeder of vader met het kind, hoe minder probleemgedrag het kind rapporteert. De relatie van de moeder is hierbij belangrijker dan die van de vader. Ook is er sprake van een hoofdeffect geslacht. Meisjes vertonen gemiddeld meer internaliserend probleemgedrag dan jongens.

Wat zijn mogelijke interacties tussen gezinsstructuur, ouderlijke conflicten, relatiekwaliteit en geslacht in het voorspellen van internaliserend probleemgedrag?

Het regressiemodel met daarin opgenomen alle hoofdeffecten en interactietermen heeft een verklaarde variantie van 21% ($R^2 = .21$) (Field, 2009). De resultaten van de regressieanalyse worden weergegeven in Tabel 1, Model 5. Dit model is significant en het effect wordt gezien als een medium tot groot effect ($F(8,6149) = 205.16, p < .01$). Er is een significant interactie-effect van gezinsstructuur met conflicten. Het effect van conflicten op internaliserend probleemgedrag is sterker bij gezinnen waarbij ouders zijn gescheiden dan bij intacte gezinnen. Het interactie-effect van de relatie moeder met gezinsstructuur op internaliserend probleemgedrag is significant en negatief. Dit duidt erop dat het effect van relatiekwaliteit met moeder minder sterk is bij kinderen uit intacte gezinnen dan bij gescheiden gezinnen. Er is een significant negatief interactie-effect tussen relatiekwaliteit met vader en geslacht, oftewel bij meisjes heeft de relatiekwaliteit met vader meer invloed op internaliserend probleemgedrag dan bij jongens.

Tabel 1.

Model 5: Resultaten regressieanalyse met internaliserend probleemgedrag als uitkomstmaat en gezinsstructuur, ouderlijke conflicten, relatiekwaliteit en sekse als predictoren en de interactie tussen de predictoren

---

Uitkomstmaat Internaliserend probleemgedrag

	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>T</i>	<i>p</i>
Model 5				
Constante	-.82		-20.33	.00
Hoofdeffect gezinsstructuur	.42	.17	5.40	.00
Hoofdeffect conflict	.36	.26	16.28	.00
Hoofdeffect relatie moeder	-.08	-.13	-8.45	.00
Hoofdeffect relatie vader	-.05	-.09	-4.99	.00
Hoofdeffect sekse	.40	.22	19.21	.00
Interactie conflict x gezinsstructuur	-.20	-.20	-5.67	.00
Interactie gezinsstructuur x relatie moeder	-.05	-.03	-2.55	.01
Interactie geslacht x relatie vader	-.06	-.07	-4.25	.00

Conclusie en discussie

In dit onderzoek is gekeken naar enkele belangrijke risico- en beschermende factoren bij internaliserende problemen van scheidingskinderen. De resultaten van meerdere multivariate regressieanalyses laten zien dat gezinsstructuur een significante voorspellende factor is van internaliserend probleemgedrag. Dit resultaat komt overeen met de studies van Lansford en collega's (2006; 2009), waarin wordt beschreven dat kinderen van gescheiden ouders een hoger risico hebben om internaliserende probleemgedragingen te ontwikkelen. Ook schrijven Sigle-Rushton, Hobcraft en Kiernan (2005) dat scheiding van ouders een negatief effect kan hebben op het emotioneel welzijn van het kind. Deze resultaten zijn in overeenstemming met het onderzoek van Van der Valk en collega's (2005). Hieruit blijkt dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer internaliserende problemen ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen.

Vervolgens is gekeken of conflicten tussen ouders na de scheiding, een rol spelen bij het ontwikkelen van internaliserende probleemgedrag naast de gezinsstructuur.

De uitkomst van het regressiemodel met alleen gezinsstructuur als voorspeller is significant. Gezinsstructuur heeft echter geen significante invloed meer op internaliserende gedragsproblemen wanneer ook rekening wordt gehouden met de rol (invloed) van ouderlijke conflicten. Ouderlijke conflicten na scheiding hebben wel een significante invloed op internaliserende gedragsproblemen. Deze resultaten komen overeen met het artikel van Kelly (2000). Hierin staat beschreven dat veel conflictsituaties negatieve gevolgen hebben voor een kind. Zij zouden meer kans hebben op een verlaagd functioneren, vooral op sociaal-emotioneel gebied (Almato & Afifi, 2006; Kelly, 2003; Yu, Pettit, Lansford, Dodge & Bates, 2010; Stadelmann, Perren, Groeben & Von Klitzing, 2010). In dit onderzoek is enkel onderzoek gedaan naar de gevolgen van conflictueuze situaties na de scheiding. Een aanbeveling voor toekomstig onderzoek zou zijn, om te onderzoeken wat voor gevolgen conflicten voor en tijdens de scheiding hebben op de ontwikkeling van internaliserend probleemgedrag bij kinderen.

Ten derde is gekeken of de relatiekwaliteit tussen vader- kind en moeder- kind een voorspeller is voor internaliserend probleemgedrag. Het blijkt dat een deel van het negatieve effect van ouderlijke conflicten op internaliserend probleemgedrag verklaard wordt door de verslechterde relatie met moeder en vader. Het interactie-effect van de relatie moeder met gezinsstructuur op internaliserend probleemgedrag duidt erop dat het effect van relatiekwaliteit met moeder minder sterk is bij kinderen uit intacte gezinnen dan bij gescheiden gezinnen. De moeder kan dus een grotere protectieve rol spelen in de vorm van de relatie met het kind, wanneer het gaat om het verminderen van internaliserende problemen, wat aangeeft dat de relatie met moeder belangrijker wordt na een scheiding. Onderzoek naar de wederkerigheid in ouder- kindrelaties wijst uit dat de relatiekwaliteit tussen ouder en kind verslechtert door vermindering van contact tussen ouder en kind (Silverstein, Conroy, Wang, Giarrusso & Bengston, 2002). Deze verslechtering kan leiden tot meer internaliserende

problemen bij kinderen. Het onderzoek van Gerard, Krishnamumar en Buehler (2006) naar de effecten van het *spillover* effect bevestigt dit door te laten zien dat een veranderende ouderlijke relatie een negatieve invloed heeft op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind. Als naar de uitkomsten van dit onderzoek wordt gekeken vanuit de gezinssysteemtheorie kan geconcludeerd worden dat conflicten tussen ouders zorgen voor een verstoring in de gezinshiërarchie. Deze verstoring heeft een negatieve invloed op de relatiekwaliteit tussen ouder en kind en kinderen hebben meer kans op het ontwikkelen van internaliserende gedragsproblemen.

De rol van geslacht is in de laatste deelvraag als belangrijke voorspeller meegenomen in dit onderzoek. In huidig empirisch onderzoek worden verschillende resultaten gevonden betreffende het verschil tussen jongens en meisjes ten aanzien van ouder- kindrelatie en internaliserende gedragsproblemen. Zoals terug te lezen in het literatuuronderzoek wordt beschreven dat meisjes vanaf de puberteit vaker last hebben van internaliserende problemen in vergelijking met jongens. Dit onderzoek bevestigt deze aanname. Op het gebied van ouder-kindrelatie wordt in de literatuur niet uitgegaan van een onderscheid tussen jongens en meisjes. In dit onderzoek worden echter resultaten gevonden die aangeven dat de relatiekwaliteit met de vader meer invloed heeft op meisjes. Hoe beter de relatie tussen vader en dochter, hoe minder internaliserende problemen zij rapporteren. Dit zou verklaard kunnen worden door zoals de literatuur beschrijft, het feit dat vaders na scheiding gemiddeld minder invloed hebben op de opvoeding van hun kinderen en meisjes vanaf de puberteit ook gevoeliger zijn op emotioneel gebied (Bretherton & Page, 2004); (Robbers et al., 2011); (Nederhof, Belsky, Ormel & Oldehinkel, 2012). Een aanbeveling voor vervolgonderzoek zou zijn om naast internaliserende problemen ook externaliserend probleemgedrag te onderzoeken. De verwachting is dat jongens na scheiding gemiddeld meer externaliserend gedrag zullen rapporteren. Ook zou de relatie tussen vader en dochter nog extra aandacht

behoeven gezien de nieuwe uitkomsten van dit onderzoek in vergelijking met de literatuur. Concluderend kan gesteld worden dat scheiding inderdaad schadelijk is voor de ontwikkeling van kinderen maar dat de meest schadelijke factor zit in de conflicten tussen ouders. Vaders blijken na scheiding ook minstens zo belangrijk te zijn in de opvoeding, zeker wat betreft de relatie met hun dochters.

Sterke punten van dit onderzoek betreffen onder andere de grootte van de steekproef. Met ruim 7800 respondenten geven de resultaten een goede weergave van de populatie. Bij de analyse wordt daarbij een hoog percentage verklaarde variantie behaald, ruim 20 %. Ook zorgde de combinatie van factoren tot een goed totaalbeeld en daarbij duidelijke resultaten. Zwakke punten zitten in de keuze om enkel internaliserende gedragsproblematiek te onderzoeken. De toevoeging van externaliserende problematiek zou voor een meer volledig en duidelijker resultaat zorgen. Ook is de gebruikte data verzameld door middel van zelfrapportage, wat de betrouwbaarheid kan beïnvloeden.

Tot slot; Een scheiding is niet altijd te vermijden. Conflicten tussen ouders na een scheiding echter wel, deze zijn nooit in het belang van het kind. Bewustwording van de invloed van deze conflicten is voor ouders van cruciaal belang voor een gezonde ontwikkeling van het kind.

Referenties

- Albertini, M., & Garriga, A. (2011). The effect of divorce on parent-child contacts. *European Societies*, 13, 257-278. doi:10.1080/14616696.2010.483002
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269
- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith. *Journal of Family Psychology*, 15, 355-370. doi:10.1037//0893-3200.15.3.355

- Amato, P. R., & Cheadle, J. E. (2008). Parental divorce, marital conflict and children's behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces*, *86*, 1139-1161. doi:10.1353/sof.0.0025
- Averdijk, M., Malti, T., Eisner, M., & Ribeaud, D. (2012). Parental separation and child aggressive and internalizing behavior: An event history calendar analysis, *Child Psychiatry and Human Development*, *43*, 184-200. doi:10.1007/s10578-011-0259-9
- Beelmann, W., & Schmidt-Denter, U. (2009). Mother-child interaction following marital separation a longitudinal observation study. *European Psychologist*, *14*, 307-319. doi:10.1027/1016-9040.14.4.307
- Booth, A., & Armano, P. R. (1994). Parental marital quality, parental divorce, and relations with parents. *Journal of Marriage and the Family*, *56*, 21-34.
- Bretherton, I., & Page, T. F. (2004). Shared or conflicting working models? Relationships in postdivorce families seen through the eyes of mothers and their preschool children. *Development and psychopathology*, *16*, 551-575. doi:10.1017/S0954579404004663
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Echtscheiding; leeftijdsverschil, kinderen, geboorteland en huwelijksduur*.
Verkregen via: [http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=60060ned&D1=0-108,150&D2=0,4,\(1-2\)-I&VW=T](http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=60060ned&D1=0-108,150&D2=0,4,(1-2)-I&VW=T)
- Cookson, J. T., Braver, S. L., Griffin, W. A., De Luse, S. R., & Miles, J. C. (2006). Effects of the dads for life intervention on interparental conflict and coparenting in the two years after divorce. *Family Process*, *46*, 123-137.
- Craighead, W. E., Smucker, M. R., Craighead, L. W. & Ilardi, S. S. (1998). Factor analysis of the Children's Depression Inventory in a community sample, *Psychological Assessment*, *10*, 156-165. doi: 10.1037/1040-3590.10.2.156

- Dekovic, M. (1999). Risk and protective factors in the development of problem behavior during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *28*, 667-683.
- Emery, R. E., Waldron, M., Kitzmann, K. M., & Aaron, J. (1999). Delinquent behavior, future divorce or nonmarital childbearing, and externalizing behavior among offspring: A 14-year prospective study. *Journal of Family Psychology*, *13*, 568-579.
doi:10.1037//0893-3200.13.4.568
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *118*, 108-132.
- Fabricius, W. V., & Luecken L. J. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of Family Psychology*, *21*, 195-205. doi:10.1037/0893-3200.21.2.195
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed.). London, England: Sage.
- Furman, W. & Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the personal relationships in their social networks, *Developmental Psychology*, *21*, 1016-1024.
doi:10.1037/0012-1649.21.6.1016.
- Galambos, N. L., Barker, E. T. & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, *74*, 578–594. doi:10.1111/1467-8624.7402017
- Gerard, J. M., Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2006). Marital conflict, parent-child relations, and youth maladjustment: A longitudinal investigation of spillover effects. *Journal of Family Issues*, *27*, 951-975. doi:10.1177/0192513X05286020
- Ghazarian, S. R., & Buehler, C. (2010). Interparental conflict and academic achievement: An examination of mediating and moderating factors. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*, 23-35. doi:10.1007/s10964-008-9360-1

- Goodman R., Meltzer H., Bailey V. (1998). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 7, 125-130.
- Grych J. H., Seid, M. & Fincham F. D. (1992). Assessing Marital Conflict from the Child's Perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale. *Child Development*, 63, 558-572. doi: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01646.x.
- Hetherington, E. M., Stanley-Hagan, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective, *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, 40, 129-140. doi:10.1111/1469-7610.00427
- Hofferth, S. L., & Goldscheider, F. (2010). Family structure and the transition to early parenthood. *Demography*, 47, 415-437.
- Hughes, E. K., & Gullone, E. (2008). Internalizing symptoms and disorders in families of adolescents: A review of family systems literature. *Clinical Psychology Review*, 28, 92-117. doi:10.1016/j.cpr.2007.04.002
- Kalmijn, M. (2007). Gender differences in the effects of divorce, widowhood and remarriage on intergenerational support: Does marriage protect fathers? *Socialforces*, 85, 1079-1104.
- Kalmijn, M. (2013). Long-term effects of divorce on parent-child relationships: Within-family comparisons of fathers and mothers. *European sociological review*, 29, 888-898.
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39, 963-973. doi:10.1097//00004583-200008000-00007
- Kelly, J. B. (2003). Changing perspectives on children's adjustment following divorce. *Childhood*, 10, 237-254. doi: 10.1177/0907568203010002008

- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations, 49*, 25-44.
- Kurdek, L. A., & Fine, M. A. (1993). The relation between family structure and young adolescents' appraisals of family climate and parenting behavior. *Journal of family issues, 14*, 279-290.
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on psychological science, 4*, 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924.2009.01114
- Lansford, J. E., Malone, P. S., Castellino, D. R., Dodge, K. A., Pettit, G. S., & Bates, J. E. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology, 20*, 292-301. doi:10.1037/0893-3200.20.2.292
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child development, 289-302*.
- Muris, P. & Steerneman, P. (2001). The Revised version of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED-R): First evidence for its reliability and validity in a clinical sample, *Clinical Psychology, 40*, 35-44.
doi:10.1348/014466501163463.
- Nederhof, E., Belsky, J., Ormel, J., & Oldehinkel, A. J. (2012). Effects of divorce on Dutch boys' and girls' externalizing behavior in Gene× Environment perspective: Diathesis stress or differential susceptibility in the Dutch tracking adolescents' individual lives survey study? *Development and psychopathology, 24*, 929-939.
- Nielsen, L. (2011). Divorced fathers and their daughters: A review of recent research. *Journal of Divorce and Remarriage, 52*, 77-93. doi:10.1080/10502556.2011.546222
- Oldehinkel, A. J., Ormel, J., Veenstra, R., De Winter, A. F., & Verhulst, F. C. (2008). Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends

- during early adolescence. *Journal of Marriage and Family*, 70, 284-293.
doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00481
- Pettit, G. S., Laird, R. D., Dodge, K. A., Bates, J. E. & Criss, M. M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72, 583–598. doi:10.1111/1467-8624.00298
- Potter, D. (2010). Psychosocial well-being and the relationship between divorce and children's academic achievement. *Journal of Marriage and Family*, 72, 933-946. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00740
- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P. & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, 34, 244–252. doi:10.1016/j.chiabu.2009.07.009
- Riggo, H. R. (2004). Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships*, 11, 99-114. doi:10.1111/j.1475-6811.2004.00073
- Robbers, S. C., Bartels, M., van Beijsterveldt, C. T., Verhulst, F. C., Huizink, A. C., & Boomsma, D. I. (2011). Pre-divorce problems in 3-year-olds: a prospective study in boys and girls. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 46, 311-319.
- Sentse, M., Ormel, J., Veenstra, R., Verhulst, F. C., & Oldehinkel, A. J. (2011). Child temperament moderates the impact of parental separation on adolescent mental health: the TRAILS study. *Journal of Family Psychology*, 25, 97-106.
doi:10.1037/a0022446
- Shapiro, A., & Lambert, J. D. (1999). Longitudinal effects of divorce on the quality of the father-child relationship and on fathers' psychological well-being. *Journal of Marriage and Family*, 61, 397-408. doi:10.2307/353757

- Sigle-Rushton, W., Hobcraft, J., & Kiernan, K. (2005). Parental divorce and subsequent disadvantage: A cross-cohort comparison. *Demography*, *42*, 427-446.
doi:10.1353/dem.2005.0026
- Silverstein, M., Conroy, S. J., Wang, H., Giarrusso, R., & Bengston, V. L. (2002). Reciprocity in parent-child relations over the adult life course. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *57*, 3-13.
- Sirvanli-Ozen, D. (2005). Impacts of divorce on the behavior and adjustment problems, parenting styles, and attachment styles of children: literature review including Turkish studies. *Journal of Divorce & Remarriage*, *42*, 127-151.
doi:10.1300/J087v42n03_08
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2005). Problem behavior of boys and young men after parental divorce in the Netherlands. *Journal of Divorce & Remarriage*, *43*, 141-155.
doi:10.1300/J087v43n03_08
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: uitgeverij BohnStafleu Van Loghum.
- Stadelmann, S., Perren, S., Groeben, M., & Klitzing, K. (2010). Parental Separation and Children's Behavioral/Emotional Problems: The Impact of Parental Representations and Family Conflict. *Family Process*, *49*, 92-108. doi:10.1111/j.1545-2010.01310
- Steinhausen, H., & Winkler-Metzke, C. (2001). Risk, Compensatory, Vulnerability, and Protective Factors Influencing Mental Health in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *30*, 259-278.
- Størksen, I., Røysamb, E., Holmen, T.L., Tambs, K. (2006). Adolescent adjustment and well-being: Effects of parental divorce and distress. *Scandinavian Journal of Psychology*, *47*, 75-84.

- Undheim, A. M., & Sund, A. M. (2010). Prevalence of bullying and aggressive behavior and their relationship to mental health problems among 12- to 15-year-old Norwegian adolescents. *European Child and Adolescent Psychiatry, 19*, 803-811.
doi:10.1007/s00787-010-0131-7
- Valk v.d., I., Spruijt, E., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence, 34*, 533-546. doi:10.1007/s10964-005-8841-8
- Waxler, C. Z., Klimes-Dougan, B. & Slattery, M. J. (2000). Internalizing problems of childhood and adolescence: Prospects, pitfalls, and progress in understanding the development of anxiety and depression. *Development and Psychopathology, 12*, 443-466.
- Williams, K., & Dunne-Bryant, A. (2006). Divorce and adult psychological well-being: Clarifying the role of gender and child age. *Journal of marriage and family, 68*, 1178-1196. doi:10.1111/j.1741-3737.2006.0032
- Wu, Z., Hou, F., & Schimmele, C. M. (2008). Family structure and children's psychosocial outcomes. *Journal of Family Issues, 29*, 1600- 1622.
doi:10.1177/0192513X08322818
- Yu, T., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2010). The interactive effects of marital conflict and divorce on parent-adult children's relationships. *Journal of Marriage and Family, 72*, 282-292. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00699
- Zimet, D. M., & Jacob, T. (2001). Influences of marital conflict on child adjustment: review of theory and research. *Clinical Child and Family Psychology Review, 4*, 319-335.